

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРАКТИКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Обґрунтовано шляхи впровадження здоров'язбережувальної компетентності у практику позашкільної освіти. Виявлено сутність готовності педагогів позашкільних навчальних закладів до її впровадження. Описано зміст тренінгу для педагогів позашкільних навчальних закладів з метою формування системного бачення шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності в гуртках фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, позашкільні навчальні заклади, педагоги, підвищення кваліфікації.

Загалом до теми здоров'язбереження в освіті звертаються багато вчених, педагогів, психологів [3; 5; 7; 8; 9]. Адже сучасний стан здоров'я і спосіб життя дітей та молоді є проблемою національного рівня, що вимагає адекватного вирішення. На сьогоднішню демографічну ситуацію в Україні вчені [5] вважають кризовою. Ймовірно, відбуватиметься подальше старіння і скорочення чисельності населення. Демографічні процеси в Україні не розвиваються за винятковим сценарієм. Подібні тенденції характерні і для європейських країн. Перспективними напрямками впливу на зміну демографічної ситуації є пропагування здорового способу життя населення, особливо дітей, а також збільшення рівня їхнього рухової активності, формування здоров'язбережувальної компетентності, ефективної організації фізкультурно-оздоровчої роботи в установах освіти, у тому числі позашкільних навчальних закладах (ПНЗ).

Динаміка означених процесів у державі зумовлює потребу формування здорового способу життя, здоров'язбережувальної компетентності дітей та молоді, що вимагає підвищення рівня кваліфікації педагогів позашкільних навчальних закладів, здатних здійснювати змістовну оздоровчо-виховну роботу на високому професійному рівні.

Питання підвищення рівня кваліфікації педагогів ПНЗ досліджувались О. В. Биковською, В. В. Вербицьким, Є. А. Захаріною, Г. П. Пустовітом, О. В. Редіною та іншими. Проте наукове обґрунтування змісту, форм і методів навчання педагогів ПНЗ з упровадження здоров'язбережувальної компетентності в практику позашкільної освіти розглядалось недостатньо.

За таких умов актуальним і перспективним є підвищення якості професійної підготовки педагогів ПНЗ, що сприятиме забезпеченню потреб особистості та суспільства, і, як наслідок, модернізації позашкільної освіти.

Насамперед слід зазначити, що механізм системи позашкільної освіти набагато динамічніший, ніж загальної освіти. Позашкільна освіта передбачає інваріантність, реагує на запити суспільства загалом і кожної людини зокрема, дає можливість одержання певних навичок і компетенцій, формування світоглядних й особистісних знань на більш тривалу перспективу [6, с. 88-90]. З іншого боку, система позашкільної освіти — це цілеспрямований процес, що поєднує виховання, навчання і розвиток особистості; мотивована освіта за рамками загальної освіти, що дає змогу набути стійкої потреби у пізнанні і творчості, максимально реалізувати себе, самовизначитися предметно, соціально, професійно, особистісно, сформувати здоров'язбережувальну компетентність вихованців як запоруку здорового покоління держави [4, с. 6-9].

Крім того, позашкільна освіта є оптимальним простором для реалізації потреб нового покоління педагогів, які мають знання, досвід і навички новаторських підходів до освітнього процесу, а також тих, хто бажає отримати нові знання, у тому числі в питаннях впровадження здоров'язбережувальної компетентності. Адже за останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за чотири або п'ять років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно оновлюється близько 5% теоретичних і 20% професійних знань [6, с. 3]. Тому набуття нових знань щодо теорії і практики позашкільної освіти набуває актуальності.

З метою формування здоров'язбережувальної компетентності педагогам ПНЗ необхідно і важливо здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив на вихованців для формування, зміцнення та збереження здоров'я, виховання особистісного ціннісного ставлення до нього; задоволення потреби у руховій активності й організації дозвіллевої діяльності, яка сприяє відновленню сил і поліпшенню самопочуття. Такий вплив може здійснюватись в гуртках фізкультурно-спортивного та оздоровчого напрямів позашкільної освіти, а також в системі виховних заходів творчих об'єднань ПНЗ [8].

Готовність педагогів ПНЗ до здоров'язбережувальної діяльності розглядається як інтегративне утворення особистості,

що містить сукупність мотивів та інтересів, теоретичні знання, практичні уміння й навички, професійно важливі якості (фізичну підготовленість, комунікативні та організаторські здібності) [3].

Вирізнимо фактори, від яких залежить ефективність процесу виховання в позашкільних установах: індивідуальні особливості вихованців та їхня детермінація спадковістю; правильність вибору змісту, форм і методів виховання; професійна компетентність педагога позашкільного закладу; доступність мережі позашкільних установ; програмно-нормативні основи процесу виховання; організація системи виховання в позашкільному закладі, школі, сім'ї; мотивована поведінка вихованців, обумовлена належними умовами для особистісного зростання кожного вихованця; психолого-педагогічний супровід.

У своїх дослідженнях Т.Ю. Круцевич, В.В. Петровський [9, с. 320-321] доводять, що така багатофакторна залежність зумовлює певну ненадійність системи виховання, оскільки за випадіння або послаблення хоча б однієї складової, система не приводить до досягнення мети. Висока кваліфікація педагогів ПНЗ здатна мінімізувати зазначену залежність.

Щодо особливостей навчання дорослих, на особливу увагу заслуговує модель, розроблена Д. Колбом [2, с. 17-20], що використовується нами у підвищенні кваліфікації педагогів ПНЗ. Теорія навчання Д. Колба ґрунтується на чотирьохетапному навчальному циклі: опанування конкретного досвіду; мисленнєві спостереження і рефлексія; абстрактна концептуалізація; активне експериментування і самостійне використання знань на практиці.

Узагальнюючи нові фактистосовноздоров'язберезувальної компетентності та інтегруючи їх у власну систему знань, педагоги ПНЗ мають можливість нові знання перетворювати на гіпотези, які перевіряються у процесі активного експериментування в різноманітних ситуаціях — уявних, змодельованих і реальних.

Процес навчання може починатися з будь-якого етапу для відпрацювання певного вміння. Можливою формою організації занять із педагогами пропонуємо тренінг «Здоров'язберезувальна компетентність у практиці позашкільної освіти». Фактично, модель Д. Колба дає змогу побудувати навчальний процес на основі досвіду педагогів та наблизити його до життєвих ситуацій. Метою тренінгу

є створення в педагогів ПНЗ системного бачення шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності в навчально-виховному процесі. Завданнями тренінгу визначені систематизація знань щодо структури здоров'язбережувальної компетентності, особливостей гуртків фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти, вимог побудови навчальних програм з позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу; актуалізація потреби внесення змін в навчальні програми гуртків фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів.

Важливо систематизувати вміння щодо підбору інструментарію моніторингового вивчення рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності вихованців; проводити практичні вправи оздоровчого спрямування; розвинути установки до визначення перспектив впровадження оновлених навчальних програм фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти; інтегрувати оздоровчі технології у навчальні програми різних напрямів позашкільної освіти.

Результати програми тренінгу досягаються шляхом опрацювання в малих групах матеріалів з проблеми «Здоров'язбережувальна компетентність у практиці позашкільної освіти»; виконання практичних вправ; вивчення навчального матеріалу на міні-лекціях; участі в дискусіях, ділових іграх; опрацювання методичних рекомендацій «Вимоги до навчальних програм з позашкільної освіти на основі положень компетентнісного та діяльнісного підходів».

Для учасників тренінгу презентуються його мета і завдання. Педагоги приймають правила роботи в групі, визначають очікування учасників, здійснюють самооцінку щодо використання у своїй педагогічній діяльності компетентнісного підходу. Надалі опрацьовуються тексти міні-лекцій «Структура здоров'язбережувальної компетентності», «Особливості гуртків фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів позашкільної освіти», «Принципи побудови навчальних програм на основі компетентнісного підходу». Відбувається дискусія «Як здійснюється духовно-ціннісне переживання навчального матеріалу?» Проводиться організаційно-діяльнісна гра «Розроблення інструментарію моніторингового вивчення рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності вихованців». Здійснюється оцінка тренінгу його учасниками.

Правильне розуміння поняття «здоров'язбережувальна компетентність» дасть педагогам ПНЗ змогу раціонально

й ефективно будувати навчально-виховний процес на компетентнісному підході. У межах дослідження «Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей у процесі пізнавально-практичної діяльності в гуртках фізкультурно-спортивного та оздоровчого напрямів», зіставляючи поняття «компетентність», «здоров'я», «здоров'язбереження», поняття «здоров'язбережувальна компетентність» визначено як досвідченість особистості, а саме вмільсть вирішувати практичні завдання збереження власного здоров'я на основі обґрунтованого ідеалу здоров'я, що є необхідною умовою існування і відтворення нації.

Після абстрактної концептуалізації поняття проводяться мисленнєві спостереження, шляхом яких визначаються умови формування базових компетентностей. Серед цих умов: застосування методологічних підходів; систематичне інтегрування в цілісний освітній процес; забезпечення мінімального досвіду діяльності та визначення індикаторів рівня сформованості компетентності.

Для формування базових компетентностей використовуються методи позитивного здійснення помилок; творчо-проблемний; зворотного зв'язку через інтенсивну соціальну взаємодію (взаємодія із зовнішнім світом, соціальна практика); дослідження рольових моделей; презентації ідей тощо.

Важливим також є осмислення проблеми формування цінностей фізичної культури, які є структурними елементами здоров'язбережувальної компетентності. Таке осмислення забезпечується в процесі дискусії щодо духовно-ціннісного переживання навчального матеріалу в гуртках фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів. Одухотворення як внутрішній процес, зазначає І. Д. Бех [1, с. 63-64], є процесом встановлення суб'єктом зв'язку кожного окремого знання чи дії з вищою духовною цінністю, і надання таким чином цим навчальним надбанням особистісної значущості.

Використовуючи виховні прийоми: пораду, показ, нагадування, умовляння, розкриття, роз'яснення, на думку І. Д. Бе-ха [1, с. 65-66], педагог під час занять повинен сформулювати у вихованців поняття про духовне значення тілесності і, таким чином, зацікавити у здоров'ї людини як тілесно-духовній цілісності. Піклування лише про мускульну силу і фізичне здоров'я спричинює зневагу до духовних цінностей (життєвої цілеспрямованості, відваги, великодушності).

З метою формування позитивного мислення педагога вчать сприяти проявам рис характеру, що гарантують здоров'я особистості. Так, з вихованцями можна провести вправу «Прояви позитивного і негативного мислення». Гуртківці наводять приклади проявів, акцентуючи на діях, а не рисах характеру, що дає змогу оцінити такі прояви у власній поведінці й досвіді діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Прояви позитивного і негативного мислення

<i>Позитивне мислення</i>	<i>Негативне мислення</i>
Проявляє повагу	Звинувачує інших за свої помилки
Говорить компліменти	Щоденно дивиться телевизор
Прощає інших	Вважає, що все знає
Читає кожен день	Боїться змін
Веде список справ, щоденник	Таємно сподівається, що в інших нічого не вийде
Обговорює ідеї	Приховує події та інформацію
Ділиться інформацією, подіями	Проявляє безпідставний гнів
Постійно вчиться	Не знає, ким хоче бути
Ставить цілі, планує їх досягнення	Обмовляє людей
Вітає зміни	Ніколи не ставить мети
Бажає успіху іншим	Критикує
Проявляє радість	Таїть образу
Радіє за успіхи інших	Хвалиться своїми перемогами
Несе відповідальність за свої помилки	Мало посміхається

Наступним кроком є опрацювання педагогами принципів побудови навчальних програм на основі компетентнісного підходу. Акцентується, що компетентнісний підхід слід провести через всі розділи навчальної програми — від відповідних формулювань мети і завдань до змісту програми, форм практичної роботи, прогнозованих результатів та контролю практичних досягнень вихованців. Формування здоров'язбережувальної компетентності можливе за умови розподілу годин в програмі у певній пропорції, що підтверджується теоретичним осмисленням компетентнісного підходу і практичним застосуванням навчальних програм (рис.).

Рис. Основи конструювання навчальної програми

Розглянувши основи конструювання навчальної програми, педагоги розробляють розділ навчальної програми з позашкільної освіти оздоровчого напрямку (табл. 2).

Таблиця 2

Зміст розділу навчальної програми «Культура тілесності школяра»

Структурна частина розділу	Зміст
Теоретична частина	Поняття здоров'я та характеристика його складових. Принципи здорового способу життя. Вплив рухової активності, здорового харчування, дотримання особистої гігієни, режиму дня на фізичну тілесність дитини. Рухова активність упродовж дня. Культура споживання їжі. Сон — запорука здоров'я. Організація прогулянок на свіжому повітрі. Чергування праці і відпочинку. Питний режим школяра. Особиста гігієна вихованців. Вплив сил природи на здоров'я.
Практична частина	Складання індивідуального режиму дня молодшого школяра «Мій день». Моніторинг рухової активності протягом тижня. Складання пам'ятки для мами і тата «Мої улюблені страви», «Я не люблю», «Мені корисно вживати». Ситуаційно-рольова гра «Обери продукти харчування в магазині». Презентація «Кожен день слід з'їсти». Конкурс на кращий рецепт сніданку школяра. Виставка малюнків «Мій ланч-бокс». «Цілющі трави від безсоння» — наповнення подушечки для сну лікувальними травами. Досліді з водопровідною та джерельною водою. Вивчення властивостей води. Ігрова вправа «Зовнішній вигляд гуртківця». Гра-мандрівка «Загартування сонцем, повітрям, водою».

Підсумовуючи, слід зазначити, що одним із шляхів упровадження здоров'язбережувальної компетентності у практику позашкільної освіти є активне навчання педагогів ПНЗ щодо її структури, інструментарію моніторингу вивчення рівня сформованості, виховання цінностей фізичної культури. У процесі навчання формується готовність педагогів до здоров'язбережувальної діяльності, яка охоплює змістовий, ціннісний та діяльнісний компоненти. Тренінг насичений системою індивідуальних і групових завдань, які формують системне бачення педагогами ПНЗ шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності у навчально-виховному процесі гуртків фізкультурно-спортивного і оздоровчого напрямів.

Література

1. Бех І.Д. Духовно-ціннісне переживання навчального матеріалу: сутність та виховна роль / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 2013. — № 1. — С. 63-66.
2. Джонсон Д. Методи обучения. Обучение в сотрудничестве / Д. Джонсон, Э. Джонсон-Холубек // пер. с англ. З.С. Замчук. — СПб. : Экономическая школа, 2001. — С. 17-20.
3. Захаріна Є.А. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є.А. Захаріна. — Запоріжжя, 2013. — 41 с.
4. Золотарева А. В. Дополнительное образование детей России в XXI веке : метод. пособ. / А.В. Золотарева. — Прага-Ярославль : ЕАІСУ-ЯГПУ, 2013. — С. 6-9.
5. Лібанова Е. М. Демографічні зрушення в контексті соціального розвитку [Електронний ресурс] / Е.М. Лібанова. — Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/conference.html>. — Назва з екрана.
6. Неформальное образование для региональных демократических трансформаций, 2012 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://yandex.ua/click/jsredir?from=yandex.ua%text>. — Название с экрана.
7. Ротфорт Д.В. Модель взаємодії сім'ї та школи у формуванні культури здоров'я молодших школярів / Д.В. Ротфорт // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. — Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. — Вип. 16, кн. 3. — С. 146-153.
8. Ротфорт Д.В. Освітньо-виховне середовище формування культури здоров'я молодшого школяра у взаємодії сім'ї та школи / Д.В. Ротфорт // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. — Кіровоград : Імекс-ЛТД. — 2013. — Вип. 17, кн. 2. — С. 230-239.

9. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. вищ. фіз. виховання і спорту : у 2-х т. Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання / ред. Т. Ю. Круцевич. — К. : Олімп. л-ра, 2008. — С. 320-321.

Обоснованы пути внедрения здоровьесберегающей компетентности в практику дополнительного образования. Выявлена сущность готовности педагогов учреждений дополнительного образования к ее внедрению. Описано содержание тренинга для педагогов учреждений дополнительного образования с целью формирования системного видения путей формирования здоровьесберегающей компетентности в кружках физкультурно-спортивного и оздоровительного направлений дополнительного образования.

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность, учреждения дополнительного образования, педагоги, повышение квалификации.

V. L. Marynych

The Ways of Healthsaving Competence Introduction in the Practice of Out-of-School Education

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine).

This article substantiates the ways of introduction of healthsaving competence in the practice of supplementary education. It reveals the essence of preparedness of teacher institutions of the additional education to implement it. The content of the training for teachers of out-of-school education in order to form a systemic vision of the ways of forming healthsaving competence in athletic and sport clubs and recreational areas of further education is described. The training is aimed at the active learning of teachers, during which they study the structure of healthsaving competence, tools for monitoring its levels, methods of educating values of physical culture. The system of individual and group assignments forms the teachers' readiness to healthsaving activity that covers content, value and activity components.

Keywords: healthsaving competence, out-of-school education, teachers, training.

References

1. Bekh, I. D. (2013). Dukhovno-tsinnisne perezhyvannia navchalnoho materialu: sutnist ta vykhovna rol [The spiritual-value experience of learning the material: its nature and educative role]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogics and Psychology]*, 1, 63-66.
2. Johnson, D. (2001). *Metody obuchenia. Obuchenie v sotrudnichestve [Training Methods. Education in collaboration]*. St. Petersburg: Ekonomichaskaia shkola.
3. Zakharina, E. A. (2013). Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnix uchyteliv fizychnoi kultury do pozaklasnoi ta pozashkilnoi ozdorovcho-vykhovnoi roboty [Theoretical and methodical foundations for training future teachers of physical education to out-of-class and out-of-school healthimproving and educational work]. (Dissertation Abstract, Zaporizhzhya).

4. Zolotareva, A. V. (2013). Dopolnitelnoie obrazovanie detei v Rosii v XXI veke [Additional education of children in Russia in XXI century]. Prague-Yaroslavl: EAICY-YAGPU.
5. Libanova, E. M. Demographicichni zrushennia v konteksti sotsialnoho rozvytku [Demographic shifts in the context of social development]. Retrieved from: <http://www.idss.org.ua/conference.html>.
6. (2012). Neformalnoie obrazovanie dlia regionalnykh demokraticeskikh transformatsii [Nonformal education for regional democratic transformations]. Retrieved from: <http://yandex.ua/clck/jsredir?from-yandex.ua%20text>.
7. Rotfort, D. V. (2012). Model vzaiemodii simi ta shkoly u formuvanni kultury zdorovia molodshykh shkoliariv [A model of interaction between family and school in the formation of health culture of primary schoolchildren]. In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Issue 16, book 3 (pp. 146-153). Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D. H.
8. Rotfort, D. V. (2013). Osvitnio-vykhovne seredovyshche formuvannia kultury zdorovia molodshoho shkoliara u vzaiemodii simi ta shkoly [The educational environment of formation of health culture of schoolchildren in the interaction of family and school]. In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Issue 17, book 2 (pp. 230-239).
9. Krutsevykh, T. Teoriiia i metodyka phisychnoho vykhovannia: Vol. 1 [Theory and methods of physical education]. Kyiv: Olympus.